

עיוני הפקדה

שיעורו השבועי של מורנו המשגיח שליט"א

זמני השבת (אופק אלעד):

כניסה:	יציאה:	ר"ת:
19:06	20:14	20:47

יו"ל ע"י ישיבת קיבוץ "נר ישראל"

עיונים

ד. החתם סופר (פסחים שם) מתרץ שלשון הגמרא 'פירש' משמע שהיה יודע מה לדרוש ולא רצה לגלות. לכן מסביר שאכן בפסוק 'ואהבת את ה' אלקיך' ודאי דרש לרבות ת"ח שהם את הטפל לקב"ה. אבל לא רצה לפרש לגלות פירוש זה לגבי יראת ה', כיון שאז יתפרש פסוק זה רק על 'יראת הרוממות' שבזה יש להכליל תלמידי חכמים עם ה' שהרי התורה 'מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים'. משא"כ יראת העונש לא שייך לת"ח שאין בכוחם להעניש על עבירות. ואם יפרש כן את הפסוק יתייאו רוב העם מלקיים מצוות היראה, כיון שרוב העולם יש בהם רק יראת העונש. עד שבא ר"ע ופירש לרבות ת"ח ודווקא ר"ע שהיה שונא תלמידי חכמים בהיותו עם הארץ, ועם כל זה הגיע בסוף ליראת הרוממות, ממנו יראו וילמדו ולא יתייאו.

ה. המהר"ל (נתיב התורה פ"ט) מתרץ וז"ל "ותירוץ שאלה זאת, כי המורא שייך דוקא אל אלהות, שבזה מורה שהוא אלוה ומושל והוא הענין האלהות שהוא נבדל מן האדם ואינו משותף עמו וירא מפניו, ולפיכך לא היה קשה לו מה שכתוב ואהבת את ה' אלהיך, אם בא לרבות שיהיה אוהב חכמים או הבריות או מה שיהיה, בשביל זה לא יהיה כאן שתוף לאלהות, אבל עם יראת השם יתברך אין לשתף שום דבר כלל עד שבא רבי עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. ורצה בזה כי יש לשתף יראת חכמים עם יראת שמים, כי יראת חכמים השלמה ליראת שמים ואין כאן חס ושלוש שום שיתוף" עכ"ל. ואולי זאת כוונת הרא"ש הנזכר לעיל. לפי זה מתורץ גם מה שהקשו תוס' (שם) למה לא דרשו 'את' לרבות אביו ואמו שנאמר בהם 'איש אמו ואביו תיראו' עיין מה שתיצרו. ולפי המהר"ל יש לומר, שלא רצה להשוות שום דבר ליראת המקום באותה בחינה של 'אלקות'. ואף שיש מצווה ליראה מאביו ואמו, אי אפשר לכוללם יחד ולהשוותם. וכן מפורש בתלמידי רבינו פרץ (פסחים שם) וז"ל "ועוד דלא משמע ליה לרבות מאת הסמוך לשם, אלא כעין יראת ה' ולכן דריש מהא לרבות תלמידי חכמים משום דאמר מר מורא רבך כמורא שמים, אבל מורא אביו ואמו לא, דנהי דהוקש כבודם לכבוד המקום, מכל מקום מורא לא איתקשי".

ו. בספר ליקוטי מוהר"ם (ברלין, תע"ז) מתרץ ע"פ הגמרא במסכת ב"ק (צב): "אמרי אינשי חמרא למריה טיבותא לשקייה" (ביאור: היין שייך לבעלים ואנשים מחזיקים טובה למלצר המשקה) לכן באהבת ה' אפשר לרבות אהבת מלאכי מעלה משרתי עליון, כיון שדרכם הקב"ה משפיע טובו וחסדו. אבל לגבי יראה, אין לירא משום נברא ומלאך כי אין עוד מלבדו ואין לשום יצור ויציר כח לעשות לאדם כלום.

ז. בספר 'ארץ הצב' (רבי אריה פרומר ר"מ בישיבת חכמי לובלין תר"צ) תי' ע"פ הרמב"ם שמצוות עשה הם בחינת 'אהבה' ומצוות לא תעשה הם בחינת 'יראה' וכתב עוד בשם תיקוני זוהר וספר הישר לר"ת, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הכוונה להיכשל בלא תעשה, אבל קיום מצוות עשה בידי שמים הם, להזמין לאדם הזכות לקיימם ולא כל הרוצה ליטול יבוא ויטול עי"ש. ומעתה את הפסוק 'ואהבת את ה' אלקיך' יש לפרש 'את' במובן של 'עם' כמו 'את יעקב איש וביתו באו' והיינו שמצוות עשה שהן בחי' אהבה יקיים עם ה' אלקיך בצירוף סייעתא דשמיא כנ"ל, אבל לגבי יראה, לא שייך לפרש כן שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, לכן פירש. ויש להעיר שגם כלפי יראה ול"ת מצינו 'אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו' וי"ל.

ח. בהגהות 'בני בנימין' לאדר"ת מתרץ ע"פ הרמב"ם (דעות וד) "התורה אמרה ואהבתם את הגר, צווה על אהבת הגר כמו שצווה על אהבת עצמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, הקב"ה עצמו אוהב גרים שנאמר ואוהב גר" עכ"ל. לכן מהפסוק 'ואהבת את ה' אלקיך' היה מרבה אהבת הגר. אבל ביראה לא מצא מה לרבות (ע"ע ספר 'נר לאחד' עמ' רפ"ח).

ט. בספר 'אדרת אליהו' (לרבי עמנואל חי ריקי פסחים שם) תירץ שבפסוק 'ואהבת את' אפשר לרבות כל איש מישראל, שהרי מצווה לאהוב כל יהודי ואפילו 'בכל נפשך' ואם אומרים לו הרוג חברך ולא תמות, יהרג ואל יעבור. משא"כ במצוות היראה.

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך (דברים י"ב) ואהבת את ה' אלהיך ושמת משמרתו (דברים י"א)

בפרשתנו מצווים אנו על יראת ה' ועל אהבת ה'. ובגמרא (פסחים כב: ב"ק מא:) איתא "תניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש (פירש"י 'אמר מה ארבה לירא עמו') אמרו לו תלמידיו: רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן, אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה, עד שבא ר' עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים".

הקשו ראשונים ואחרונים מדוע פירש רק בפסוק של 'את ה' אלקיך תירא' (דברים י"ב) ולא בפסוק שקדם לו (שם י"א) 'ואהבת את ה' אלקיך, כבר שם היה לו לפרש מאותה סיבה?

א. והשיטה מקובצת (ב"ק שם) כתב וז"ל "כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש, אבל מואהבת את ה' אלהיך לא פירש, כיון שמתניב 'את' הכתוב אצל מורא הקדוש ברוך הוא, לא היה נראה לו לדרוש מורא בשר ודם. הרא"ש ז"ל עכ"ל. ולא ביאר כוונתו. ואולי כוונתו כמו שכתב המהרש"א (ב"ק מא:) וז"ל "בפרק האיש מקדש פרש"י שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותם למורא המקום עכ"ל. ור"ל דאזהרת את ה' אלהיך תירא, היא גופה מביאו להיות ירא מהמקום שלא להשוות לו שום דבר ולכן פירש. וזהו שאמר כך אני מקבל שכר על הפרישה, דמתוך מצוות מורא מהמקום גופיה אני פורש והנני אקבל שכר על מצוה זו שקיימת" עכת"ד. ויש להעיר, הלא גם במצוות אהבה נאמר 'בכל לבבך' ואם נרבה עוד חיוב אהבה לאחרים מלבד הקב"ה, נמצא מחסר מה'בכל' וי"ל.

ב. עוד תירץ שם "וה"ר ישעיה ז"ל תירץ מה שלא פירש כשהגיע לואהבת את ה' אלהיך שהוא קודם. דאיכא למדרש ואהבת את עבודת ה' אלהיך. עכ"ל. ונראה כוונתו, שהיינו מרבים 'אהבת התורה והמצוות' כעין מה שפירש הירושלמי (ברכות סז:) עה"פ 'את ה' אלקיך תירא' ושם איתא "נחמיה עימסוני שימש את רבי עקיבא עשרים ושנים שנה ולמדו אתים וגמים ריבויין אכין ורקין מיעוטיין, אמר ליה מהו הוא ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא, אמר ליה אותו ואת תורתו". כעין זה כתב ב'תורת חיים' (שם) וז"ל "והשתא ניחא מה שפירש כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא ולא פירש קודם לכן כשהגיע לואהבת את ה' אלהיך. משום דהתורה והמצוות יש להן שייכות ודבקות בהקב"ה, כי כל התורה כולה שמותיה הן וכן כל המצוות כולן הן סוד קדושתו יתברך כידוע ואיכא למימר שפיר דואהבת את ה' אלהיך אתי לרבווי שחייב האדם לאהוב התורה והמצוות כמו שנאמר 'מה אהבתי תורתך' 'ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי' אבל מורא לא שייך אלא רק מהקב"ה, שאין האדם מתיירא מן התורה והמצוות אלא ממי שצוה עליהן, כדאמרינן ביבמות ומקדשי תיראו לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שצווה עליו". עכת"ד.

ג. המהרש"א (פסחים שם) תירץ וז"ל "ולא פירש בפסוק 'ואהבת', שיש להשוות אהבת ת"ח למקום, אבל מורא המקום שהוא מפני יראת שכר ועונש אינו דומה להשוות לו ת"ח, כיון שאין שכר ועונש של אדם ביד תלמידי חכמים" עכ"ל. וצ"ב דבריו הלא מצינו שכר ועונש ע"י תלמידי חכמים כגון 'נתן עיניו בו ועשאוהו גל של עצמות'. ומשנה מפורשת באבות (ב"א) "הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש". ואולי התחדש דבר זה רק אחרי דרשת רבי עקיבא בסוגיין וכן משמע במאירי (פסחים שם) וז"ל "כל המיקל בכבודם של תלמידי חכמים ואינו ירא מעונש גחלתן, הרי הוא בכלל פורקי עול יראת שמים דרך הערה אמרו את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים". עוד י"ל שאין שכר ועונש על עבירות ומצוות שעושה האדם ביד תלמידי חכמים 'כי המשפט לאלקים הוא'. והבן.

בחטא העגל משה רבינו מתפלל לה' שיסלח לעם ישראל ומזכיר זכות שלשת אבות ואיתא בילקוט שמעוני (שמות, לב, שצב) "אמר משה ריבונו של עולם חשוב אותן כסדום, מה אמרת בסדום חמישים הצדיקים וירדת עד עשרה ואני מעמיד לך מאלו שמונים צדיקים, אמר ליה הקב"ה העמד, אמר ליה משה: הרי שבעים זקנים אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר פינחס וכלב הרי שבעים ושבעה. אמר ליה הקב"ה: משה היכן הן עוד שלשה צדיקים ולא היה מוצא, אמר ליה משה: ריבונו של עולם אם החיים אינן יכולין לעמוד להן בפרצה הזאת, יעמדו המתים, אמר ליה עשה בזכות שלשת אבות והרי שמונים זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. כיון שהזכיר משה זכות אבות, מיד אמר ליה סלחתי כדברך. אמר שלמה "ושבח אני את המתים אשר מתו מן החיים" אמר משה: ריבונו של עולם חיים הן המתים, חשוב כמו שהן עומדים ומבקשים על בניהם מה היית משיבן, כיון שאמר ליה משה הדבר הזה מדי וינחם ה' על הרעה" עכ"ל המדרש.

והוא תמוה מאד **א.** אם בסדום די ב-10 צדיקים מדוע כאן הציע משה 80. **ב.** אם הציע 80, מדוע מביא רק 77. **ג.** מדוע שלמה שיבח את המתים **יותר** מהחיים הלא שקולים הם. **ד.** מדוע לא כלל משה את עצמו. **ה.** מדוע לא כלל את יהושע בן נון. **ו.** מדוע לא כלל את הנשים שלא חטאו. על קושיא ב' ראינו מפרשים ('חוט של חסד' מבעל 'שבט מוסר' פר' עקב) שמשא הביא רק 77 וכוונתו לצרף לשמונים, אותו ואת שני בניו. ואחר שלא הסכים עמו ה' הוצרך להביא את האבות. ועל קושיא ד' ראינו מתרצים (חידושי ר"ח עפשטיין שנת תר"נ. עקב אות י"ג) שמשא לרוב ענוותנותו לא כלל עצמו ולכן לא שייך לכלול את תלמידו יהושע. ועדיין שאר הקושיות קשות.

ומצאתי מדרש דומה בשינוי גרסאות (שמות רבה מד, ז), "זכור לאברהם-למה הזכיר כאן משה ג' אבות. א"ר אבין אמר הקב"ה למשה: אני מבקש מידך כשם שבקשתי מסדום עשרה העמיד לי מהם עשרה צדיקים ואיני מכלה אותם. אמר ריבון העולם אני מעמיד לך הרי **אני** ואהרן ואלעזר ואיתמר ופינחס ויהושע וכלב. אמר לו האלהים הרי ז' והיכן הג'. לא היה יודע מה לעשות, אמר לו משה ריבון העולם 'חיים הם המתים' אמר לו הן, אמר אם חיים הם המתים, זכור לאברהם ליצחק ולישראל הרי **עשרה** לכך הזכיר ג' אבות" עכ"ל. לפי מדרש זה מתורץ קושיא א.ד.ה. אך עדיין נותרה קושיא ו' וכן קושיא ב' אם אמר עשרה למה מביא רק שבעה, וכן קושיא ג'. עוד קשה סתירת המדרשים אם צריך **עשרה** צדיקים או **שמונים** צדיקים.

בספר 'גדיל תורה' (פר' כי תשא עמ' רמ"א) הביא בשם רבי פנחס מקוריץ זצוק"ל ביאור נפלא. נחלקו במסכת הוריות (ה): כאשר חוטאים כלל ישראל האם צריך להביא פר העלם דבר של צבור אחד על כולם, או לכל שבט ושבט. דעת ר"מ שכל ישראל נקראים 'קהל' וסגי בקרבן אחד ודעת רבי יהודה שכל שבט נקרא קהל וצריך קרבן בפני עצמו.

ענה באו חשבון! כשעם ישראל חטא בעגל ומשה מחפש כפרה בעדם, לדעת רבי מאיר כל כלל ישראל נחשב 'קהל' ולכן מספיק קרבן אחד וכפרה אחת, ממילא מספיק 'עשרה צדיקים' כדי לכפר בעדם. וכך סברת **המדרש** רבה, לכן משה מביא שבעה ויחד עם ג' אבות הרי הם עשרה. אבל **הילקוט** שמעוני סובר כדעת רבי יהודה שכל שבט נקרא 'קהל' בפני עצמו וצריך לכל שבט עשרה, חוץ משבט לוי שלא חטא בעגל. לכן הביא משה 77 צדיקים (77=7*11) ולכל שבט חסר שלשה. מיד הזכיר משה זכות 3 אבות לכל שבט (שהרי הם אבות של כל השבטים) וביחד נמצא עשרה לכל שבט. מעתה שפיר 'ושבח אני את המתים **יותר** מן החיים' כי הצדיקים החיים נחשבים רק 'אחד' לעומת 3 האבות המתים שמועילים לכל 11 השבטים, הרי שכוחם גדול פי אחד עשרה. לכן מסיים המדרש 'ושבח אני את המתים מן החיים'. מעתה מדויק הדבר נפלא מדוע רק הילקוט מסיים בפסוק זה? כי רק לפי החשבון שלו שצריכים להגיע ל-110 צדיקים, נמצא כח האבות פי 11. אבל לפי המדרש רבה כח האבות כמו החיים, לכן לא הזכיר את הפסוק הזה.

ואולי י"ל לפי המהלך הנזכר, שלכן משה לא הזכיר את **עצמו** ואת **יהושע** ואת **הנשים**. כיון שכוונתו היתה, שזכות אלו השלשה תועיל לכל שבט ושבט להשלים לעשרה, שהרי משה ויהושע נחשבים 'איש על העדה' ומיוחסים לכל שבט כמו האבות, והנשים מכל שבט שלא חטאו, בכוחם להגן על שבטם. ולא הסכים עמו ה' עד שצירף את האבות שמתו, לכן אמר שלמה 'ושבח אני את המתים אשר מתו מן החיים'. וכן דרשו בשבת (ל:): פסוק זה על האבות מול משה "המתים שכבר מתו - אלו האבות אברהם ליצחק ויעקב, מן החיים - זה **משה**".

איתא במסכת ברכות (כ:): "אמר ליה רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. ומבואר ברש"י שם שהצד שזה דרבנן "דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח), והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק". ובתוד"ה 'נשים' פירש "משום דכתיב על ברייתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה".

וצ"ב, שהרי כל הטעמים האלו שייכים לברכה השנייה של ברכת המזון שבה מוזכר הארץ, ברית, תורה. אבל מדוע שלא יתחייבו בברכה הראשונה 'הזן את הכל' מדאורייתא וכמו שהיה בימי משה רבינו שתקן 'ברכת הזן' ואותה בלבד היו מברכים.

בפרשתנו מצווים אנו על ברכת המזון והיא מן הברכות שצריך חיזוק תמידי, לכן ראיתי להעתיק כאן מהספר 'ברכת המזון המבואר' דברים קצרים ונשגבים בגודל מעלה וסגולתה. עיין שו"ע (או"ח סי' קפ"ג ס"ח) וז"ל "לענין לשאלו בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד יש מי שאומר שדינה כתפילה". וכתב המשנה ברורה שם וז"ל "שדינה כתפלה - שאין שואלין ומשיבין כלל והטעם **מדמצינו שהחמירו חכמים בבהמ"ז שאין מברכין אלא במקום אחד כתפלה, לאפוקי קריאת שמע שיכול לאומרה במהלך** מן פסוק ראשון ואילך, וי"א מעל לבבך ואילך וכדלעיל סימן ס"ג". הראית לדעת שהחמירו בה יותר מקריאת שמע. נורא למתבונן! והוסיף המשנ"ב שמסתימת הפוסקים משמע **שגם ברכה רביעית** אף שהיא מדרבנן צריך לישב כי היכי דלא לזלזולי בה.

וזה לשון הבן איש חי (פרשת חקת ש"א סעיף ג') "ארבע ברכות של ברכת המזון דינים **כתפילה שמונה עשרה**, ואין לענות בהם אפילו קדיש וקדושה וברכו". וראה בס' טעמי המנהגים (עמוד קע"ד הערה ב') שהביא דברי המגיד הקדוש רבי דוב בער ממזריטש שהיה מזהיר מאד לכיוון בברכת המזון יותר מן התפילה, כי **תפילה דרבנן וברכת המזון דאורייתא** ע"ש.

עוד כתבו בשם הגר"ח זצוק"ל (הגדש"פ יקרא דאורייתא) בכל הברכות שבברכת המזון מזכירים שם ה' אחר ב' תיבות, משא"כ בשמונה עשרה. בברכה א' ברוך אתה ה', וכן נודה לך ה', ועל הכל ה', רחם נא ה', רצה והחליצנו ה', וכן בברכה רביעית ברוך אתה ה' וכו' האל אבינו מלכנו. וביאור הענין עפ"י מה דאיתא (חולין צא) ישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות שנאמר (דברים ו' ד') שמע ישראל ה' וגו' ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות כדכתיב (ישעיה ו' ג') קדוש קדוש קדוש ה' צבאות". נמצא שבברכת המזון בעיקר בא לידי ביטוי שבחם של ישראל.

כתב הרמב"ם (ספר המצוות מצוה י"ט) וז"ל: "היא שצונו לברכו יתברך אחר כל אכילה והוא אמרו ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ולשון התוספתא ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך". לעומת זאת לא מנה הרמב"ם את 'ברכות התורה' כמ"ע בפני עצמה (אמנם הרמב"ם מנאה). והעיר ר' שלמה ברעוודה זצ"ל בספרו 'בנה המקדש' (עמ' ע"א) דלשיטתו בהמ"ז היא **היחידה מכל הברכות שהיא מן התורה**, וביאר שם הענין שהאכילה מביאה לגאווה ושכחת ה' ורק בכח הברכה יזכור שם ה' הגדול. ע"ש.

"וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך". ופי' ר' מנדל מרימנוב ז"ל וברך את לחמך ואת מימך, אם עושים ברכה על לחמך ומימך זה סגולה לזה הסירותי מחלה מקרבך". עכ"ל. וכן איתא במדרש אלפא ביתא "אמרתי לכם תאכלו ותשבעו ותברכו את שמי אחר כל מאכל ומשתה, ואני אסיר מקרבכם מחלה רעה שנאמר "ועבדתם את ה' ... וברך את לחמך - זה ברכת המזון וברכת הפרות, ואם תעשה כן עליון הכתוב מקיים - והסירותי מחלה מקרבך".

עיין הגדש"פ 'מתוק האור' (עמ' 318) שהביא מעשה על החתם סופר שהיה רגיל משמשו להביא לו כל בוקר אחר תפילת שחרית פרוסת עוגה עם כוס קפה, פעם חשב לעצמו השמש: הרי החתם סופר ממליא לא יודע אם הוא אכל או לא אכל, אוכל אני את העוגה ואם ישאלני הרב מה עם העוגה אומר לו, אכלת כבר. וכך עשה הביא את הקפה ובדרך אכל את העוגה, וכדי שלא תהייה טענות השאיר כמה פרוורים לסימן. בצהרים כשנכנס אל החתם סופר שאלו הרב: מה קרה היום שלא הבאת לי עוגה? ענה השמש כבוד הרב אולי לא זוכר, אבל הרב אכל את העוגה...

אמר לו החתם סופר: 'תראה, אם אכלתי או לא אכלתי - אתה צודק שבאמת אינני זוכר, אבל אם ברכתי או לא ברכתי - זה אני ודאי זוכר, ולא יכול להיות שברכתי ברכה לפניך וברכה לאחריה ואיני זוכר!!!

אמר החכם "אכלת בחשק - תברך בחשק"